

még a beosztást is szeretnők egy jövődiadás számára szövéteni. Sokkal tanulságosabb lenne ugyanis minden képcsoport (például: textiliák) elé egy általános bevezetőt írni, két-három oldalon s az egyes tárgyak adatait, sőt esztétikai értékelését is a kép alatt egy-két sorban elintézni. Így valószínűleg filmszerűen peregne le a könyv forgatója előtt az iparművészet története.

Becses emlék tehát ez a könyv minden olyan múzeumlátogató számára, aki állapozza s hasznos tanulságok forrása a tudásra szomjasnak. Hlven szolgálja azt a célt is, melynek a múzeum eredeti rendeltetése szerint szolgálatába szegődött: európai, sőt kelet-ázsiai művészeti gazdagság közepette elsősorban a magyar ötvösök, agyagművesek, asztalosok, takácsok, szőnyegszövők, csipkeverők és könyvkötők készítményeinek tradicionális szépségét megmutatni. Az adatok, a történeti hitelesség, az áttekinthetőség, a metodika mindenütt a múzeumi tervszerűséggel egybeváogóan precíz itt. A szeretet és a tárgyakon érzett elragadtatás csak ritkán kap hangokat, de mint finom aventurin csillog az előadás simasága felett. Egészben pedig pompás beszámoló arról a munkáról, mely a Vég Gyula kitűnő vezetése alatt álló múzeumban szívós kiartással folyik.

N. P.

MŰVÉSZETI IRODALOM

HEKLER ANTAL MICHELANGELO-KÖNYVE. Gazdag munkásságú mult után, melyet a klasszikai művészeteknek szentelt, az újabb művészet körébe vágó első terjedelmesebb írása ez a könyv Hekler Antalnak, egyetemlönkőn Pastelner Gyula utódjának. Maholnap tíz éve lesz, hogy a művészettörténelem megüresedett katedróját elfoglalta és hogy az ókor művészete felől, amely eddig teljesen lefoglalta érdeklődését, az újabb korok művészete felé fordította tekintetét. Tíz esztendő elmerült kemény munkájának eredménye ez a vasokos könyv. Benne a művészettörténelem egyik legnagyobb alakjának életét és művészetét igyekszik egymással megmagyarázni.

Könyvének gazdag bibliográfiájából is kitetszik, hogy az évszázadok során ki mindenkit, mennyi frót, művészt és tudóst igazított meg az a probléma, amelynek Michelangelo neve ad emberi alakot. A magyar művészeti irodalomnak is van róla egy úttörő munkája: Meller Simon fiatalkori Michelangelo-könyve. Általában minden kor és benne csaknem minden nemzedék meg-megkísérli, hogy a maga sajátos szemszögéből keresse a magyarázatot Michelangelóhoz. Nincsen még a művészeti irodalmának végleges Michelangelo-

Április hó 16-án nyílt meg Párisban a Galerie Pierre-ben *Czöbel Béla*, ugyanaznap ugyanott a Galerie Devambez-ben a L'Araignée kiállítása, amelyen *Vértés Marcell* nagyobb gyűjteménnyel vett részt.

Április 18-án nyílt meg a Nemzeti Szalonban a *Paál László Társaság* II-ik kiállítása.

Április 20-án a drezdai Neuc Kunst Fides helyiségeiben *Moholy-Nagy*:

Április hó 25-én a Kultúrházban (Margit-körút 44.) *Vágh-Weinmann Nándor* és *Mihály* gyűjteményes kiállítása.

Május hó 2-án a Nemzeti Szalonban a magyar aquarell- és pasztell-festők kiállítása; ugyanaznap a Mentor-ban (Andrássy-út 17.) *Müller Dénes*.

Május 3-án Párisban a Galerie Comoedia-ban *Végh Gusztáv*:

Május 11-én Emil Richter drezdai szalonjában *Egry József* gyűjteményes kiállítása.

Május 15-én nyitotta meg Magyarország Kormányzója az O. M. Képzőművészeti Társulat magyar-angol kiállítását:

Május 22-én nyílt pedig meg a *Szinyei Merse Pál Társaság* jurelvel rendezett Tavasz Szalon első írlata a Nemzeti Szalonban; ugyanaznap a Photo Club kiállítása saját (Ferenc József-rakpart 17.) helyiségében.

könyve és nem is valószínű, hogy valaha legyen. Mert Michelangelo nem olyan egyéniség volt, akinek lényegét határozott vonalak közé lehetne foglalni, hanem tehetség-folyamat; amelynek hatóereje nem szűnt meg halálával; amely mint eleven erő származott át az egymást követő korszakokra, hogy mint örök kortárs — kortársainál mérhetetlenül nagyobb kortárs — éljen és lelkesítsen az idők végéig. Sok más nagy művész életéről és munkásságáról kevesebbet tudunk, mint Michelangeló-éről, mégis azzal az érzéssel bámuljuk meg alkotásait, hogy nincsen bennök számunkra semmi rejtelme, hogy történeti adatok híján is látjuk és érjük minden összefüggéseiket, Michelangelo velök szemben nem a mult, hanem a jelen. A róla valaha megfogalmazott vélemények és ítéletek sohasem lettek hagyományyá, amelyet egyik nemzedék úgy örökölne a másiktól. Róla minden kor és nemzedék külön-külön kénytelen megalkotni a maga véleményét, mint az olyan jelenségekről, melyeket a maguk kora vet föl.

Nem igazságos azért egy-egy újabb kísérletet azzal a kérdéssel intézni el, hogy annyi kiváló Michelangelo-könyv után minek még egy újabb? A kérdés csak az lehet, hogy mi

újat tud mondani tárgyáról az új könyv, adatbeli vagy szempontbeli? Adatbeli újságot nem találunk Hekler könyvében. Nem is könnyű dolog Michelangelóra vonatkozó újabb adatokat felkutatni, noha ismeretes, hogy egy csomó kiadatlan Vasari-levéiben, mely a német császár közbenjárására került még a háború előtt firenzei tulajdonosától Karl Freynek, a legnagyobb érdemű Michelangelo-tudósok egyikének kezébe, Michelangelóra vonatkozó feldolgozatlan és közletlen adatok is lappanganak. Valószínű az is, hogy olasz nyilvános és családi levéltárakban bujkál még egy s más olyan ismeretlen számadat vagy lelki dokumentum, amely Michelangelo életének, művész-pályájának és lelki fejlődésének rejtélyes szakaszait megvilágítaná, ha napfényre kerülne. Ilyen íróvölgy helyekhez kötött és hosszú időre terjedő búvárkodó munkát kívánni a maga tanszékhöz szegedett magyar tudóstól azonban nem jogos dolog. Teljesen elég, ha a Michelangelo-kutatás minden eddig földerített adatainak alapján dolgozotti. S Heklerrel, mint az olyan alapos tudósnál természetes is, elmondható, hogy minden adatért annak a kútfőforrásáig hatott le. Michelangelo kortársainak emlékezését eredeti nyelvközlés tanulmányozta s az azóta keletkezett hatalmas irodalom minden eredményét feldolgozta. Michelangelóra, az emberre vonatkozó ismeretét a művész leveleiből, még inkább azonban Michelangelo külföldi leveleiből merítette. Helyes érzéssel választotta éppen ezeket főforrásul, mert minden kívülről feljelle tartott tükörnél teljesebben és megbízhatóbban vettk vissza Michelangelo lelkének állapotjait, sőt szerkesztési ezek a maga számára versebe fojtott vallomással. Zuhog bennök az indulat, háborog a keserűség vagy méldzik a lemondás és a hit.

Szempontbeli érdekes az adatbelinél több akad Hekler könyvében. Különösen tanulságosak azok a párhuzamok, melyekben Michelangelo művészetét összeveti a görögökével. Ezen a területen nagyon othon van Hekler, ki a szobrászat stílusáról írt értékes munkájában oly kitűnő érzékkel alkalmazta a görög szobrászatra Hildebrand elméletét. Kár, hogy több helyen nem szentelt könyvében ezeknek a fejtegetéseknek, még a mű egységes hatásának rovására is. Igaz, hogy éppen az ilyen kitérésektől való tartózkodásának köszöni könyve kerek alakját. A tárgyalás menete benne időrendi egymásutánban követi Michelangelo művészpályájának fejleményeit, az egyes alkotások keletkezését és a hozzájuk fűződő viszonyosságok sorrendjét. Az életrajz és a művek tárgyalása — letársa és méltatása — állandó érintkezésben van egymással. Folytonosságukat csak egyetlen közbetkelt fejezet szakítja meg, az amelyekben Hekler külön foglalkozik Michelangelóban a költővel és az emberrel.

A tetszetős kiállítású könyvnek külön érdeme lenne a mi irodalmunkban szokatlannul gazdag képanyaga, ha a képek kivételében jobban sikerült volna. A nyomtatás azonban többjüket elhomályosította és határozatlanná tette. (c. a.)

Katalog kulturno-historijske izložbe Grada Zagreba prigodom 1000-godišnjice Hrvatskog Kraljevstva. 925—1925. (Zágráb város által a horvát királyság ezeréves évfordulója alkalmából rendezett kultúr-történelmi kiállítás katalógusa. 925—1925.) Zagreb, 1925, 128 l. + 17 reprodukció. 8°.

Duvno mezején 925-ben koronázta királlyá a pápa külön legátusa a hatalmas horvát bánt, Tomislavot, aki először egyesítette jogára alatti valamennyi horvát törzset. Ezt az évfordulót a horvát nemzet megünnepli; nem azzal a fényvel, melyet a millennium megérdemelt volna, hanem csak a nehéz viszonyoknak megfelelő arányokban. A zágrábi kiállítás is alig pár hónap hevenyészett munkájával tette össze.

Az emlékkiállítás Zágráb város képviselőtestületének védelme alatt a zágrábi hölgyek rendezték. Tehát az uralkodó és a kormány csak mint vendégek szerepeltek az ünnepen. A rendező-bizottság élén a horvát történetírók nevezte, dr. Klaić Vjekoslav, egyetemi tanár állott, támogatva a nemzeti érzésű intelligencia legjobbjaitól. Klaić a katalógus előszavában úgy határozza meg a kiállítás célját, hogy ez Zágráb városa és környéke múltját és jelenét akarja bemutatni. Az idő rövidsége és a rendelkezésre álló anyagi eszközök korlátolt volta miatt a kiállítás a városban öt helyen szétszórvan állítottatott fel: a Művészpavillonban, a Délszláv Akadémiában, az Egyetemi Könyvtárban, a Nemzeti Színházban és a Tanítók Házában.

Zágráb város létezésének első biztos adata 1093-ból való, mikor Szent László magyar király ott püspökséget alapított és Szent István magyar király emlékére székesegyházat emelt. A zágrábi püspökség ezen alapítására vonatkozó, annyit vitatott oklevelet a katalógus reprodukcióban is hozza. Ez időtől fogva számos okmány maradt fenn a város múltjáról, melyek közül a kiállításon szerepeltek pl. IV. Béla magyar és horvát király 1242-ből való ú. n. aranybullája, mellyel a tatárjárás alatt tanusított hűségéért szabad királyi várossá teszi Zágrábot, a horvát Pragmatica Sanctio, az 1868-i kiegyezés eredeti horvát példányá stb. Nagyon érdekesek a székesegyház régi kéziratai is, melyekről a katalógus alapos tanulmányt is hoz dr. Fancev Ferencről, az Egyetemi Könyvtár igazgatójától. E kéziratok arról tanuskodnak, hogy Zágrábban mindig latin jellegű püspökség volt, a szláv gíglagolások hatása csak későn és felületesen jelentkezik. A codexek

írói közül sokan tanultak Padua és Ferrara egyetemén és akad közöttük eredeti író is. A codexek közül sok igen díszes kiállítású. Facsimilében mutatja be a katalógus *Petrus Lombardus: Liber sententiarum* izléses első lapját. Ennek a codexfró-tevékenységek fénykora a XIV. századra esik. Ebből a századból négy festőről is van tudomás, aki Zágrábban mint illusztrátor működött.

Az újkorból a kiállítás rengeteg műveltség-történeli emléket mutatott be, melyek művészi értéke természetesen nagyon különböző. A horvát főnemesek, nemesek, polgárok házái megnyílnak előttünk, hogy mindazt elénk tárják, amit ékszerben, bútóban, edényben, kézmunkában, iparművészetben, festészetben stb. a város és környéke produkált, vagy legalább is idegenben megszerezve megbecsült, családi kincsekkel tett. Olaszországgal szembe, közelítve a mai idők felé, egyre gyakrabban találkozunk Bécs hatásától és itt-ott felbukkannak magyar vonatkozások is. Az a sok magyar főúr, aki horvát bán, zágrábi püspök és más magas méltóság volt. — egy cseppet sincsenek többben, mint ahány horvát úr tőlőtől be nálunk magas állásokat, — mindig hozott magával egy darab magyar világot, többet, mint ezt a kiállítás elárulja. Érdekesek az illirizmus és a negyvennyolcas idők történelmi emlékei is, melyeket igen nagy számmal mutattak be; aligha minden tendencia nélkül!

Külön csoport a néprajz, melyről dr. Gavazzi Milován egyetemi tanár érdekes tanulmányát is hozza a katalógus. Itt már a zágrábvédéki parasztság látsza a főszerepet és Gavazzi finom elmeálléigazítja el az embert a rengeteg változat között, mutat rá a közeli és távoli összefüggésekre, sokszor szívesebben a távoliakra, mint a közeli. Pl. azt a palástszerű ruhadarabot, melyet az esküvőkor az ara visel, a horvát főváros környékén ma is „kepenjek”-nek hívják. Gavazzi behatárol tárgyalja ennek fajtát, de észbe sem jut esetleges magyar összefüggéseket keresni, holott a szó világosan a magyar köpönyegre utal. (Ő betű nincs a horvátban.)

Az iskolai emlékek bemutatásából kiderül, hogy a horvát főváros már a középkorban intenzív szellemi életet élt. Zágráb szerencsésebb volt Budapestnél: soha hódított Szent László óta falai között nem láttott, így a kultúrélet folytonossága Zágrábban sohasem szakadt meg. A XVII. század elején már jezsuita főiskola működik a városban és ugyancsak a horvát jezsuiták a kezdeményezői 1607-ben a horvát színészetnek. A ma már nagy virágzásnak örvendő horvát színészetrel, mintha egy kicsit mostohán bánt volna a kiállítás.

Zágráb szerencsésebb volt Budapestnél, mert a török uralmat megúsztta, de abban közös a két főváros sorsa, hogy mindkét helyen akadtak barbárok, akik a modernizálás lelszavával a legszebb emlékeket tették tönkre.

A zágrábi főbarbár Schmidt Frigyes volt, aki elpusztította a régi Zágráb, a Grič, Ióterét: a Szent Márk teret. A katalógus pontosan leírja és a kiállítás képekben is bemutatja, milyen volt ez a tér Schmidt működése előtt. Azt hiszem mindenki, aki egyszer megfordult Zágrábban, nem szívesen gondol vissza arra a templomra, melyet a régi lerombolása után Schmidt épített föl. Érsekek és kanonokok mellett Schmidté a főérdem a székesegyház tönkretétele körül is. A katalógus 70—71. lapján G. Sz. (Giuro Szabó, a szépművészeti múzeum igazgatója) külön cikkben mondja el, hogyan dobta ki Schmidt Szt. László oltárképét, mely Szabó szerint az Osztrák és Magyar monarchia legszebb oltárképe volt, a székesegyházból és miként kellett a kép földarabolt részeit falusi kis templomokból és egészen lehetetlen helyekről összeszedni és egy nehezen, hiányosan és megrontva összedállítani. Schmidt és társai kidobálták a székesegyház többi régiségeit is és ma úgy áll ott a templom, mint egy időtlen csőr.

Sok más egyéről is beszámol a katalógus. Dacára a kiállítás improvizáltságának, úgy látszik, jól sikerült és csak sajnálunk kell, hogy a politikai viszonyok miatt alig látható a kiállítást egy-két magyar ember. Pedig nyolcszáz év együttes állami élete előreléphetetlen marad mindkét nemzet történetében. Minden lépés, minden gondolat, mely a multra vezet, a multat idézi föl, akarva és akaratlan egymás felé irányítja a magyarságot és a horvátságot. Alig hiszem, hogy lett volna e kiállításnak olyan gondolkodó horvát megtekintője, aki legalább egy sóhajjal ne áldozott volna a közös multnak és ne tündőzött volna el az időkön, mikor még nem volt fenyegetve létében a nyugati kultúra ősi védőornya, minden horvát büszksége, szemefénye, a Grič ormáin, a Kaptol lankáin és a Száva síkján mosolygó fehér Zágráb. B. C.

HELYREIGAZÍTÁS. A Magyar Művészet I. évf. 8. számának „Ifjú magyar rézkarcok” című cikke, mint utólag értesülünk, tévesen sorozta Olgyai Viktor tanítványal közlé Szőnyi István. A történeli igazság kedvéért és jövőendő tévedések megakadályozásáért szükségesnek láttuk ezt a helyreigazítást.

A jelen számunkban bemutatott képek közül a 211. (Lavery), 214. (Greenwood) oldalon közölteteket a londoni *Apollo*, a 215. (Nicholson), 218. (Orpen), 216. (Philpot) oldalon közölteteket pedig a *Studio* nyomán hozzuk.

Felölös szerkesztő: Dr. Majovszky Pál.

Főmunkatárs: Dr. Lázár Béla.

Kiadó: Ormos György.

Szerkesztőség: VII., Erzsébet-körút 7. II.

Magyar Művészet. 1926. 4. szám.